

Hanne Marie Johansen

Skeive linjer i norsk historie frå norrøn tid til i dag

Oslo: Samlaget 2019

ISBN: 978-82-521-9481-4

Janneke van der Ros

Førsteamanuensis emeritus, Høgskolen i Innlandet

janneke.vanderros@inn.no

Det var en god idé Hanne Marie Johansen fikk, nemlig å lage en framstilling av skeiv historie, og det ble en god bok! For så vel studenter, interesserte i skeive perspektiver og allmenheten som ønsker og trenger (!) kunnskap om utviklingen av levekår og liv i det norske samfunn for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og andre som faller utenfor den heteronormative tokjønnsmodellen – altså «skeive». Som forfatteren påpeker i avslutningskapitlet: «Skeiv historie høyrer med som danningsemne for humanister og samfunnsvitarar...» (s. 213).

Det er ikke bare lystig lesing Johansen byr oss: å avvike fra, eller motsette seg den heteronormative tokjønnsmodellen, er risikosport. Flertallet i et samfunn har alltid en tendens til å definere annerledeshet som avvik, og av mindre verdi. «Flertall» blandes sammen med det «naturlige». Medisinere, av alle, bidrar gjerne til slik avviksdefinering, og teologer og jurister følger opp. Annerledeshet skal straffes, endog til tider med dødsstraff, behandles med konverteringsterapi (i visse kretser i Norge fortsatt aktuelt) og/eller usynliggjøres og tabuiseres. Mindretallet, altså «avvikerne», velger ofte å føye seg: gjemme seg og tilpasse seg, inntil de blir sterke og mange nok til å gjøre opprør mot normalitetsregimer og kreve sin plass med mangfoldstenkning, med slagordet «We're here, we're queer, get used to it».

Et hovedperspektiv i skeiv historie, og også i denne boka, er å presentere «/... / maktforhold og marginaliseringsprosesser knytt til kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, kjønns mangfold, begjær og seksualitet. /... / korleis desse fenomena har blitt tolka og kategorisert til ulike tider og i ulike samanhenger» (s. 22). Tema som motstand og undertrykking står sterkere enn hverdagsliv og kultur, skriver forfatteren, men kan hende *er* skeivt hverdagsliv og kultur preget av kamp? Boka belyser at det også innenfor minoriteter oppstår hierarkier og motsetninger. I gruppen «alfabetfolket» kan dette eksemplifiseres slik: Lesber og homser motsette seg inkludering av trans i sine organisasjoner, blant transseksuelle underkjennes ofte ikke-binære og TERFS (trans ekskluderende radikale – ofte lesbiske – «feminister») driver for tiden aktiv hatpropaganda i ulike media vis-a-vis transkvinner.

Boka presenterer både historie og historiografi, dvs. hvordan homoforskning blir forskning om skeivt. Forfatteren bruker nåtidens begrep og uttrykksmåter, men gjør også leseren kjent med fortidas terminologi, og oppmuntrer sine historikerkolleger til å vise mer inter-

esse for homohistorie. Hun har under arbeidet med boka mest vært henvist til kjønns historie, helse- og psykiatrihistorie, rettslære og kulturhistorie for å finne frem til de skeives liv og levnet. Den imponerende fyldige litteraturlisten vitner om det. Det mangler bl.a. historieforskning om lesbiske kvinners situasjon i det norske samfunnet; helt opp til vår tid har homofile menns situasjon og problemer dominert så vel diskursen som politikken. «/... [I]nteressene til lesbiske kvinner [har] på mange måter komme i skuggen av mannlige homofile sin kamp mot diskriminering» (s. 25). Hierarkier innenfor minoriteter, som sagt.

Hvordan forstå skeiv?

Queer, eller skeiv på norsk, presenteres ikke bare som en identitetskategori, men også som et perspektiv i kjønnsforskningen. Forfatteren diskuterer det mangfoldige og kan hende uforløste i begrepet «skeiv», en anti-identitet, noe som skal fange asymmetriske identiteter, være et paraplybegrep for alle som gjør opprør mot skillelinjer og etablering av forskjeller mellom «oss» og «dem». Hun mener skeiv har blitt et hverdagsord for å betegne de som er på tvers av det «streite», som åpner opp kjønns- og seksualitetsboksene, og som konstituerer flytende identiteter. «Den skeive vendinga verdset opprør mot heteronormativiteten og mot tokjønnsmodellen» (s. 211).

Tidsepokene – fra norrøn tid til i dag (2019)

Boka er lagt opp kronologisk. Etter et kapittel om begrepet skeiv, og skeiv teori, og forfatterens eget ståsted, er første historiekapitlet en grundig gjennomgang av lover og forordninger, og presentasjon av noen rettsforfølgelser. Det er et svært tidsrom forfatteren dekker i kapitlet her: fra senantikken til 1850, og det er krevende lesing. Når kirken har ansvar for å ivareta moral og orden er avstraffelser strenge, også med bruk av dødsstraff. Senere finner en få kilder til rettsforfølgelse og avstraffelse av menn som har sex med menn. Seks med dyr og incest, samt å få barn utenfor ekteskap, ser ut til å bli straffet hyppigere. «Folk skulle disiplineras» (s. 46). Forfatteren tolker mangel på rettsforfølgelse av menn som har sex med menn som samfunnets behov for diskresjon, og ønske om å tie problemet ihjel. Kan en prøve en alternativ tolkning? At mangel på rettsforfølgelse skyldes at «noen» tok loven i egne hender og avrettet eller jaget bort menn som ble mistenkt for slik «usømmelig» adferd? Fravær av omtale av kvinners situasjon er påtakelig, noe forfatteren ikke kan klandres for, men kan det tenkes at heksebrenning også fungerte som straff for uakseptable erotiske relasjoner og seksuelle handlinger mellom kvinner? Det forekom jo at homoseksuelle menn måtte gå på brennende kull, eller ble brent.

Kapittel tre dekker en mye kortere tidsperiode, fra 1850-1902, men i denne perioden skjer det vesentlige endringer i forståelsen av og oppfatninger omkring «fenomenet» homoseksualitet: nytenkning, bl.a. som følge av nyere medisinske og juridiske diskurser. Store samfunnsendringer bidro imidlertid også til «at individet kunne, i større grad enn i tradisjonelle samfunn, frigjøre seg fra nedarvede tradisjoner og institusjonaliserte normer» (s. 59). Forfatteren presenterer tre tilnærminger i skeiv historieforskning: en rettshistorisk, en medisinsk og en kulturhistorisk. Den moderne homoseksuelle ble konstruert, etter hvert med et absolutt identitetsskille mellom det hetero- og det homoseksuelle mennesket (s. 65). Lovgivningen endrer seg, for en kort stund, i takt med ny psykiatrisk forståelse. Rettspraksis blir mildere, vekk fra kriminalisering, men prisen er sykeliggjøring, og lovgivningen understreker «smitte»-fare, ved at eldre menn fryktes å forføre unge gutter. I dette kapitlet presenteres også skeiv historieforskning om kvinner – romantiske vennskap, samliv og bofellesskap

for ugifte kvinner fra borgerskapet, såkalte peparmøyar. De fremstilles i positive vendinger, som en valgt livsstil: økonomisk uavhengige kvinner, mange av dem aktive i organisasjonsliv og i den gryende kvinnebevegelsen.

Mest interessant (for denne leseren) er historieforskning om vår nære fortid og samtid, hvor en kan nikke gjenkjennende eller la seg overraske over hendelser og fortolkninger. Dette er samtidig en mer krevende øvelse for forfatteren. Etterkrigstida i Norge var høydepunkt for den tradisjonelle hetero-familien som velferdsstaten ble organisert rundt og for. Annerledeshet i form av homoseksuell orientering hadde lite plass her, men dette endra seg fra 1960-70 tallet: Homofile hadde organisert seg rett etter krigen og etterhvert ble de politisk aktive, i første instans i kampen mot straffelovgivningen. Boka presenterer kampsakene, og de viser klar mannsdominans: avkriminalisering, rekruttering til det militære, og etterhvert hiv-aidskrisa. Utover i 70-årene kommer lesbiske stemmer og interesser tydeligere frem. 70- og 80-årene er preget av stridigheter i organisasjoner, avskallinger og utvisning av marxist-leninister. Forfatteren drøfter konsekvensene av de sosiale revolusjonene for homobevegelsen og for skeiv kultur og levemåte. Vi presenteres for et periodeskille ved 1990-tallet: «Då var pionertiden definitivt over, avkriminaliseringa og fleire andre juridiske utfordringer var tilbaketog og ein ny generasjon homoaktivister tok leiinga i den nasjonale homorørsla» (s. 120). Rørsla samler seg i én organisasjon igjen og nye mål settes på den politiske dagsorden; spørsmålet om likestilt ekteskap for skeive skapte steile fronter igjen. Kapitlet «Fra homofil til skeiv» presenterer blant annet utviklingen av en ny ideologi – den homofile familien. Det smaker av integrering og «normalisering» i retning av heterofamiliens idealer. Forfatteren viser hvordan nye diskurser overtar den politiske samtalen om skeives forhold i det norske samfunnet: menneskerettigheter og seksuelt medborgerskap. Levekår og de skeives hverdagsliv er blitt aktuelle forskningstema som får offentlig finansiering og som bidrar til at de skeives levekår kommer på den politiske agendaen. Avsnittet om kirkelig motstand mot skeiv likestilling er aktuell lesing i en tid med konservative fra KrF i regjeringen. Et eget avsnitt om transpersoner uttrykker at denne minoriteten er blitt inkludert i homorørslas politikk, som en del av regnbuefamilien, med politiske resultater i form av bl.a. diskrimineringsvern og lov om endring av juridisk kjønn.

Avslutning

Avkriminalisering, avpsykologisering og vanliggjøring av menneskers varierte amorøse orientering og kjønnsorienteringer kjennetegner utviklingen, men la oss ikke glemme at forslag om å forby konverteringsterapi ikke fikk flertall i Norge, og at transpersoner møter sterkere motstand, også, og kanskje spesielt, fra grupper innenfor «regnbuen».

Skeiv historie er ikke bare om de skeive, om de som bryter normer og, i andre epoker, også lover; den viser også hvor lite rom for utfoldelse det heteronormative regimet bød på. «Rette»-snorene var stramme. Kanskje de skeives opprør bidro til å løse opp normene, eller også er større aksept av «annerledeshet» resultat av større samfunnsprosesser, som industrialisering, urbanisering, og i nyere tid globalisering. Boka kan ikke gi entydig svar på dette. Historieforskningen viser at annerledeshet og normbrudd inviterer til undertrykking og diskriminering, men også maner til kamp og motstand. Diskursene endres, det skaper mer romslige forståelser og samfunnsforhold, bedre levekår og politisk integrering, men historien viser også tilbakegang, og vedvarende motstand i religiøse kretser. Utviklingen er ikke lineær og vi gjør klokt i å kjenne vår historie. Boka er et godt bidrag i så måte!